

הערות במסכת פסחים במסגרת שיעור דף היומי בשטיבעל בבני ברק

דף ט.

טעמא דלא חזינא דשקל הא חזינא דשקל חיישינן ובעי בדיקה. וכן בספיקות בגמרא דאתא עכבר וכו'. יל"ע דהא האוכל ממה שאכל עכבר וחתול קשה לשכחה (ואולי יש איסור לאכול מטעם שמשכח את לימודו עיי' ספר הזכרון להגר"ק שליט"א) וכן יש איסור של בל תשקצו גם בלי שאכל ממנו העכבר רק היה בפיו כדאי' בגמרא (מכות ט"ז:): האי מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר על לא תשקצו, וא"כ למה צריך בדיקה הלא בדיל מיניה מחמת איסורו ומאיסו (כשבת והקדש) ואין לחשוש שמא יבוא לאכלו. (שו"ר כעין זה בתורתך שעשועי פסח אות ג') ואולי יש לחשוש שימצא אותו א' מבני ביתו שלא ידעו שהיה בפי העכבר ויאכל. אולם לפי"ז ימצא שאם הוא יחיד בביתו אי"צ בדיקה ולא משמע כן.

הערת הגר"ד שליט"א: וע"ע בשולי הגליון, ומ"מ משכח"ל שלקח חמץ הנמצא סגור בארגז וכ"ר.ב.

דף י.

שני שבילין וכו' והלך באחד מהן ועשה טהרות. בתוספות (ד"ה הלך) כתב הא דנקט טהרות ולא קאמר אדם טהור, משום דלגברי אף על גב דמוקמינן לה בחזקת טהורים מצריכין להו טבילה והזאה, שלא יגעו שניהם בתרומה, דאז התרומה טמאה ודאית והאוכל במיתה ואם נגעו שניהם באחד ונכנס למקדש חייב.

לכאוי' היה סגי שאחד מהם יטבול, וממילא לא תהא התרומה טמאה ודאית. ובפשוטו צ"ל דלשון התוס' 'מצריכין להו טבילה' הוא לאו דווקא, דאה"נ סגי שאחד מהם יטבול. ואולי יש לומר דלעולם לשון התוס' היא בדווקא, דחייבו רבנן את שניהם לטבול, משום דאי מינייהו מחייבת, וכל אחד יאמר שחבירו יטבול, להכי תקנו חובת טבילה על שניהם, וגם באופן שאחד מהם כבר טבל, גם חבירו חייב לטבול, דכן היתה התקנה ששניהם יטבולו, דאי מינייהו מחייבת וכנ"ל. (הר"ר ישראל שידלובסקי נ"י)

הערת הגר"ד שליט"א: בלא"ה אמרינן במסכת ע"ז (ל"ז:): הא נהרא קמך בכל ספק טומאה ברה"ר.

הערת מרן שליט"א: הרגיש בזה המשל"מ (פ"ט מאה"ט סוף ה"א) ועל כן נקטו התוספות "הזאה" דל"ש בי' הגמרא דהא נהרא.

דף יי.

ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או אינו צריך. בתורתך שעשועי (פסח אות ד) מקשה רבינו הפני מנחם זצ"ל דבתוספות ריש פרק כל שעה (כ"א. ד"ה ואי) כתב דרך בנטלה חולדה ככר בפיה צריך לבדוק אחריה כי דרכה להטמין משא"כ חיה שנטלה ככר אי"צ לבדוק וחשיב כמבוער והרי תוספות כתב הכא שיכול להיות שהנחש יאכל הככר.

וי"ל דכוונת תוספות שם הוא כיון שחיה אינו מטמינה בקל יוכל לבדוק אם נשאר חמץ ויבער כשהגיע זמנו, משא"כ בחולדה, ולפי"ז אי"ש דבנחש האיבעיא הוא כיון דרואים שאינו בולעו את הככר, אלא מחזיקו בפה דנה הגמרא האם צריך לשכור חבר להוציאו, כיון שרואה שמגיע זמנו ואינו מבוער, ויש חשש שמא לא יאכל הנחש בסוף.

דף יב.

תנן היו בודקין אותו בשבע חקירות כו' באיזה יום באיזה שעה כו'. כתב רש"י (ד"ה בשבע חקירות) מקרא נפקא לן בסנהדרין (מ.). בתומים (סי' ל' סק"ג) הקשה דהרי כל מה שמחלקים היום לכ"ד שעות י"ב ליום וי"ב ללילה, אין זה חילוק שבטבע, ואין זה אלא הסכמת התוכנים בכדי לצמצם ולקבוע את הזמן, וא"כ איך שייך לומר דילפינן מקרא שצריך לחקור אותו איזה שעה, הלא מצד התורה אין שום חלוקה של שעה ע"ש מה שהאריך בקושייתו.

ועל כן כתב דמצד עיקר דין דרישה וחקירה אי"צ לחקור אותו בשעות שלנו, אלא רק בחלוקת היום שהוא חלוק בטבע, דהיינו האם הי' לפני חצות או אחר חצות, אלא שאחרי שהסכימו התוכנים לחלק היום והלילה כל אחד ב"ב שעות, אז קבעו חז"ל גם כן שיחקרו אותו באיזה שעה מהי"ב שעות היה. ועיי' באור שמח ריש הלכות עדות שכתב דדברי התומים הם נפלאים ואמיתיים.

אולם באחרונים הקשו על דבריו מהא דר' יוסי ס"ל במשנה בנדה (ס"ג:): שוסת אינו ליום אלא לשעה, (ולא עונה כדברי יהודה) שבאותה שעה שהיא רגילה לראות באותה שעה היא אסורה, ומשמע דכן הוא גם למ"ד וסתות דאורייתא, והיינו אף לקולא כדאיתא שם במשנה שאם עבר השעה הרי היא מותרת, הרי דגם לגבי דיני דאורייתא מצאנו חלוקה של שעה. ועיי' חזו"א יו"ד סימן פ"ה סקע"ד להוכיח מדברי הגמרא בנדה הנ"ל ששעות הם מדיני התורה ולא דבר מדיני, עיי"ש.

ונראה דלא קשה, דכוונת התומים הוא שאי אפשר לומר כשהתורה ציוותה לחקור, שחקירת שעות בכלל מכיון שמהתורה אין שעות והוא רק הסכמת אנשים, וכשהתורה דיברה על חו"ד דיברה לפי מה שהיה אז לפני חצות ולאחר חצות וכדומה ולכן כשהסכימו התוכנים לחלק היום קבעו חז"ל שגם זה חלק מחו"ד. אבל בוסת כתבה התורה דאשה שראתה כל יום באותה זמן ממש הוי וסת, ולפני שהגדירו את השעה ע"י החלוקה לט יכלו להגדיר מהו השעה המדויקת אבל לאחר שיודעים להגדיר את הזמן המדויק שראתה ע"י חלוקת השעה, הוי וסת מדאורייתא. דזהו מציאות שראתה כל יום באותה זמן. והבן.

הערת הגר"ד שליט"א: בתומים הקשה שחלוקת השעות אינה אלא דבר הסכמי של בנ"א אולם אינה בטבע ואינה מן התורה (ובחז"א השיג עליו מהא דעונה הרי דחלוקה דשעות הוי דין בתורה) אולם מה שלא זכיתי להבין בתומים כי השעות הוא דבר הניכר בטבע הבריאה לפי אמונת חז"ל דכל מזל שולט בשעה אחרת כדאי' בכ"מ בגמרא (ובפרט שהמכירים בכוכבים כנראה רואים זאת) הרי בטבע הבריאה חלוקה כל שעה (ועיין לשון התומים והבן).

אגב בספר הערות להריש"א ראיתי שכתב דלפי דברי התומים בלילה שאין ניכר בין קודם חצות לאחר חצות אין חקירה שביעית מה"ת – ולענ"ד צע"ג דוודאי אין כוונת התומים רק לענין חצות אלא לחלוקת היום לשליש או למחצה א"כ פשוט שעל עדות לילה נשאל את העדים אם היה קרוב לתחילת הלילה או לסופו.

דף יג.

אמר להם לדבריהם אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו ויטהרם, אמרו לו כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח. לכאוי פלא דאפשר שכבר בא מאתמול, כמבואר בעירובין (סוף מג.)
 דהאומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשבתות יין בשבתות וימים טובים ולא חיישין שאלהיו אתי מאתמול דכבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח, ומסקנת הגמ' (שם מג.): היא דדוקא כשקיבל נזירות בשבת ויו"ט אז מותר לשבתות יין אותו היום, אבל אם קיבל נזירות באמצע החול (או אם קיבל נזירות בשבת העבר) אז אסור גם בשבת ויו"ט דחיישין שכבר בא אליהו באמצע השבוע לבית דין הגדול וכלל ישראל עדיין אין יודעין מזה (וכדאמרינן שם לעיל אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול, אלא אמרינן לבית הגדול אתא וכו', וא"כ הכא נמי נחוש שכבר אתי אליהו אתמול ואיך נשרוף תלויות. (הגרא"מ באקאן שליט"א גליון אוהליך יעקב)
הערות מן שליט"א: מבואר בטורי אבן ר"ה י"א: שהוא רק הור"א בסוגיא דעירובין לא קאי למסקנא.

כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח. בקובץ שעורים (אות נ"ה) מקשה למה אין אליהו הנביא בא בשבת מפני שיש תחומין למעלה מעשרה, הלא בודאי כשיבוא יגאל כמה שבועים שישנם אצל הגוים והרי זה פיקו"נ וצ"ע. וילי"ד מנ"ל דכשאלהיו בא יגאל את השבועים הרי בא רק לבשר שכן דוד בא.
הערות מן שליט"א: אין מובן השאלה בהתעכבות אליהו מתעכב גם המשיח! (ועל לשון הספר, פשוט שאין להקשות שאינו מרא"ו עצמו).

אמר ליה רב אדא בר מתנה לרב יוסף, בפירוש אמרן לן צא ומכרן לנכרים כרבי יהודה. פרש"י (ד"ה בפירוש): 'רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ולאחר זמן כשהיה מחליף דבריו היו מזכירין אותו תלמידיו כך לימדנו בראשונה'. והנה כמה פעמים מצינו כן בש"ס גבי ר' יוסף, אולם קצת יל"ע, דבשלמא בעלמא אמר ר' יוסף דבריו ע"פ הזכרון, וכשהיה טועה היו תלמידיו מזכירין אותו, כגון היכא דקאמר לא שמיא לי הא שמעתא וכיו"ב, היו תלמידיו מזכירין אותו - את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן. אבל בסוגיין צ"ב דלא אמר כן ר' יוסף ע"פ הזכרון, אלא ע"פ מה שהבין כעת בדברי רבי, וגם אם אכן קודם שחלה ושכח ביאר דבריו אחרת, יכול הוא לחזור בו מדבריו ולפרש דברי הברייתא בענין אחר כמו שמסתבר לו כעת. ואולי צ"ל בדוחק דמעיקרא פירש כן את דברי רבי משום שכך היתה קבלה בידו, ולא רק ע"פ סברתו והבנתו. *

ובעיקר מה שהיו צריכין להזכיר לו תלמודו, יש להעיר, דהנה מובא בהקדמת חתן השפתי צדיק לספר שפתי צדיק (במהדורה החדשה הודפס בחלק המועדים קודם שבת הגדול) שמצא כת"י של חותנו שהחידושי הרי"ם זי"ע אמר שלכל יהודי יש את התורה שעל ידה יכול הוא לחדש חידו"ת, והעיד על עצמו שיכול לחדש בכל מקום בתורה את החידו"ת של המהר"ל והרבי מלובלין שהיו מחדשים באותו מקום, כיון שידוע את האות שלהם בתורה. וכי ר' יוסף לא ידע לחדש את חידושי התורה שלו ע"פ האות שלו. ובשלמא מה שקיבל בקבלה ושמע מאחרים אפ"ל דזה אינו נכלל באות, אבל מה שהוא עצמו חידש מאי איכא למימר. ** (הר"ר ישראל שידלובסקי נ"י)

הערות הגר"ד שליט"א: לק"מ כי לא ידעו האות של עצמם.

הערות מן שליט"א: * אבל ברור שיתחשב רב יוסף יותר לשקול פירושו הראשון שהיה אצלו בידעו כל התורה (וכידוע שאמרו שכשראשונים אומרים סברא זה בנוי על כל הש"ט שבראשם).

**** מסתברא שצריך דרגא מסוימת בכלל התורה לפני שאפשר לחדש מכוח האות המסוימת, וא"א לגלות לע"ה אות שלו ויהא רב רבנן ולפי דרגת רב יוסף היה חסר לו בכלל התורה.**

דף יג:

אין מביאים תודה ב"ד בניסן משום חמץ שבה שאין מביאים קדשים לבית הפסול. והקשה בצל"ח למה נקט דוקא משום חמץ שבה הרי בלחמי תודה יש גם מצה ואסור לאכול מצה ערב פסח כמבואר בירושלמי, וכתב דמצות אכילת לחמי תודה היה דוחה איסור זה. (ועי כעין זה בשו"ת אבני נזר או"ח סימן ש"פ לענין אכילת לחה"פ ערב פסח שחל בשבת).
 אולם י"ל דכיון שלחמי תודה אין יוצאים בהם ידי חובת מצה כמבואר במשנה לקמן (ל"ח). א"כ אין בו איסור אכילת מצה ער"פ, שו"ר כן במרחשת (סימן א') וגם אי נימא כדברי המהרש"א (לקמן צ"ט): דמצה שיש בו טעם מצה ורק אין יוצאין ידי חובתו בהם משום משומר נכלל בכלל איסור זה י"ל כיון דלחמי תודה יש בהם שמן אף שבגמרא לקמן (לח): מבואר דאין בו דין של מצה עשירה, כיון שלא היו בו הרבה שמן עכ"ז גם אין בזה מצה עניה, ולכן אם בלא"ה אי אפשר לצאת בו משום משומר וגם אין זה לחם עני ממש יודה המהרש"א.

הערות הגר"ד שליט"א: בלא"ה לא קשה כי מקצר זמן באמצע זמן אכילתו כתבו האחרונים דל"ה מביא קדשים לבית הפסול כי יכול לאכלו בסוף זמן אכילתו.

דף יז.

תניא כוותי' דלוי הדם והיין והשמן והמים משקי בי מדבחיא כו'. ופירש"י ומים ויין לנסך. מסתימות לשון הגמרא משמע דאיירי במים שבעזרה כל השנה, ואף על גב שנסוך המים על גבי המזבח הי' רק בחג הסוכות. והביא הג"ר יוסף ענגיל ז"ל בגליוני הש"ס סמוכין לזה דמשום נסוך המים בחג, יש זריקה של מים למזבח בכל השנה. דעיינן זבחים ק"י ע"ב בתוס' דחייבין על נסוך המים בחוץ כל השנה כיון שישנו בפנים נסוך המים בפנים בחג הסוכות. ה"ז כעין דבר הקרב בפנים, הרי דיש התייחסות של הקרבת מים למזבח כל השנה.

הערות במסכת פסחים

ובספר דף על הדף מעיר על דבריו מורינו הגר"ד שליט"א: צ"ב דבריו, דאין שום משמעות בגמ' דידן דאיירי בכל השנה. וגם מה שייד מים שנתמלאו לצורך ניסוך, כיון דאין מנסכין, וכל שלא הוי לצורך ניסוך לא הוה עלי' שם מי מדבחיא ע"כ. והנה בגליוני הש"ס כתב דהוכחה דמייירי מכל השנה הוא א' דכתוב "מים" סתמא ב' דהוי דומיא דשמן ויין קתני דטהורין בכל השנה. ומה שהקשה מה שייד מים שנתמלאו לצורך ניסוך כיון שאין מנסכין, לזה הביא ראיה מדברי התוספות בזבחים (ק"י): דחייבין על ניסוך המים בחוץ כל השנה משום העלאת חוץ, משמע מזה דיש להם למים התייחסות למזבח כל השנה. **הערת הגר"ד שליט"א: ויש לי אריכות דברים בזה ואכמ"ל.**

דף יח:

מילתא דאתא בק"ו טרח וכתב לה קרא. באמרי אמת ליקוטים כתב לבאר הא דמצינו כן רק בק"ו ולא בשאר מדות כגון היקש וגז"ש משום שק"ו בא ע"י שכל האדם ע"כ טרח וכתב קרא כדי ללמד להאדם שלא יסמוך על שכלו משא"כ היקש וגז"ש. וכדבריו הוא בבני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר י') ויל"ע מדברי הר"ן בנדרים ג. ד"ה לנדור, שכתב דגם בהיקש אמרינן כן, וכתב דבפרק איזהו נשך מבואר דגם בגז"ש אמרינן כן ועיי"ש בהגהות חק נתן היכן מבואר בגמרא. **הערת מן שליט"א: אולי כוונתם (ול"ע בבנ"י) שמפורש להדיא כ"פ בגמרא בק"ו יותר מבשאר.**

דף יט.

כף אחת עשרה זהב הכתוב עשה כל מה שבכף אחת. והקשו מדוע לא למדו זה מהפסוק הקודם בקרא 'קערת כסף אחת מזרק אחד כסף'. ובאמת ליהודה מתרץ דגבי חלה קי"ל שהסל מצרפן והגמרא לקמן (מ"ח:) מספקא בכלי שטוח שאין לו תוך אם מצרף או לא וסליקו בתיקו, לכן נלמד דין זה דוקא מהפסוק דכף אחת דקטורת דהכף אין לה תוך* משא"כ קערה ומזרק שהיו ללח היה להם תוך, ושאינו חלה לקודש שלקודש אי"צ תוך וחלה צריך. וצ"ע דלהדיא מבואר בגמרא חגיגה (כ"ד.) דמדאורייתא יש לו תוך מצרף אין לו תוך אינו מצרף. הרי לן דגם בקודש (מדאורייתא) צריך דוקא תוך. **הערת מן שליט"א: אם כף דקרא אין לה תוך מה שייד לומר כף "מלאה" בכף שטוחה.**

דף כא:

עבר זמנו אסור בהנאתו פשיטא לא צריכא לשעות דרבנן. וברש"י ל"ג פשיטא דהא אפילו בפסח לאשמועינן דהא איכא רבי יוסי הגלילי דשרי בהנאה כל שבעה, (ועי' תוס') ולכאוי' לדברי רש"י למה לא מתרץ הגמרא דעבר זמנו אסור בהנאה בא לומר לאפוקי דריה"ג, ומנן לומר דבא להוסיף שעות דרבנן. **הערת מן שליט"א: מהלשון "עבר זמנו" משמעות שהנוגע להתחלת זמן איסור.**

ולא יסיק בו תנור וכירים לא צריכא לרבי יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה סד"א הואיל ואמר רבי יהודה מצותו בשריפה בהדי דקא שריף ליה ליתנהי מיניה קא משמע לן. באבני מלואים (סימן כ"ח סק"ס) מקשה דלמה לא נתיר לר"י ליהנות בשעת השריפה משום מצות לאו ליהנות ניתנו לדעת הרשב"א (נדרים טז:) שסובר דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו גם להנאה צדדית שבשעת המצוה. וכתב בזרע אברהם (הר"א לופטיבר סימן ע"ד) די"ל דהחשש שיהנה אחר המצוה (כמו שכתב המאירי לגבי טבילה) וכגון שיתחמם בגחלים. וכ"כ בהג' מהרש"ם כאן. וצ"ע דהא כבר כתב התוספות לעיל (סוף ה.) דמגחלים של חמץ מותר להנות, וא"כ בין בשעת ביעורו ובין לאחר ביעורו מותר להנות. ובעצם הקו' כבר הלכו בו הנמושות. **הערת מן שליט"א: כמדומה כוונת התירוצ' (ל"ע בפנים) טרם נשרף ונחרך לגמרי ועדיין הוא חמץ, ובכ"ז הנאת הגוף המותרת בהדי מצווה הוא רק הצתת החמץ תחת קדירה אבל אחר שעשה מדעת לחמץ ובא להניח קדירה או להתחמם זו פעולה נפרדת.**

דף כב.

אין בגידין בנותן טעם. הרא"ש בפי' וישלח (עה"פ על כן לא יאכלו) "על שהניחוהו לילך יחיד הפסידו אותו מאכל טוב לדור דוריים" וצ"ע הא דכתב "מאכל טוב" דהא בגמרא חזינן דאין בגידין בנותן טעם וגם למד"א יש בגידין בנותן טעם כתב הרשב"א (חולין צב:) הובא בפמ"ג יו"ד סימן ק' סק"ה) שאין המחלוקת במציאות משום דזה דבר הנראה לחיך נאם יש בו טעם או לא ואין דרכם של חכמים לפלוג בזה אלא דלשניהם יש בזה איזה טעם והמחלוקת האם אסתר התורה טעם זו או לא, עכ"פ לכונ"ע אין זה מאכל טוב. *

[ווי"ל דא"י בגמרא לקמן (פ"ג:) ששמנו של גיד מותר אבל ישראל קדושים הם ונהגו בהם איסור, וברמב"ם ריש פ"ח ממאכ"א כתב שהוא איסור דרבנן ולא רק מנהג וא"כ אולי שמנו של גיד הוא מאכל טוב. אבל זה דוחק כי הרא"ש בא לפרש האיסור מה"ת].

הערת הגר"ד שליט"א: ולולי דמסתפינא אמינא דעד אותו מעשה היה גיד הנשה ככל הגידים שנותנים טעם ודבר זה דאין בגיד נר"ט נעשה ע"י מלחמת יעקב בס"מ. **

הערת מן שליט"א: *עי' עבד"ד ח"ב עמוד נ"ד.

**** אבל א"כ מה צריכה תורה לאוסרו משום קנס, תיפק"ל שקלקל טעמו וישאר היתר.**

הערות במסכת פסחים

גיד הנשה מותר בהנאה דברי רבי יהודה ורבי שמעון אוסר. ביבין דעת (סימן ס"ה סק"ד) כתב דאם נימא דגיד הנשה אסור בהנאה גם בחייה של הבהמה א"כ כל בהמות היו אסורין בחרישה דהא נהנה מגיד הנשה דבלי הגיד לא היה יכול לרכוב עליה והיתה צולעת ולא יכלה לחיות, ועל כרחך צ"ל דלסלקא דעתך בגמרא דגיד הנשה אסור בהנאה או לרבי שמעון דס"ל גיד הנשה אסור בהנאה איסור גיד אינו אלא לאחר שחיטה וס"ל דדרשין במי שבשרו מותר היינו אחר שחיטה ובחיים לא חל כלל איסור גיד הנשה כיון דאיכא איסור שאינו זבוח והוי כמו גיד הנשה של טמאה עכ"ל.

ויל"ע לדעת הרשב"א (ח"א סימן שס"ד – הובא במל"מ פ"ח ממאכ"א ה"א) דאיסור גיד הנשה נהג באדם, א"כ לדעת ר"ש דגיד הנשה אסור בהנאה האידך כל אדם משתמש עם עצמו הלא נהנה מגיד הנשה, והכא אי אפשר לתרץ מה שתירץ בבהמה, דהא באדם אין נפ"מ בבשרו בחיים או לאחר מיתה (ואדרבה לדעת הרשב"א בשר אדם בחיים מותר ולאחר מיתה אסור בהנאה).

והרי דם דרחמנא אמר לא תאכל דם, ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בו. ובשפ"א מתקשה מהיכן הראיה דדם מותר בהנאה דהא דהקדש מוכר ונוטל דמיהם אינו ראיה דהא אף מאיסור הנאה כמו חמץ בפסח לקמן (כ"ט). אלא הראיה הוא מהא דמועלין לפירוש תוספות דהוא רק מעילה דרבנן י"ל דפריך דאם דם אסור בהנאה למה גזרו מעילה דרבנן על הנהגה הרי בלא זה אסור להנות ולמה יגזרו איסור בזה. וכתב הגר"ע זצ"ל אולם לדעת תוספות ביומא דמועלין מדאורייתא שוב קשה. וי"ל דילפינן מהא דמועלין [וכן נראה מרש"י שכתב "ומכל מקום דם מותר בהנאה" על ד"ה ומועלין] ואפילו שהוא מדאורייתא, אם היה אסור בהנאה לא היה בו מעילה דהא לקמן בדף כ"ט. האוכל חמץ של הקדש בפסח מעל הוא רק בגלל שס"ל כר"ש דחמץ לאחר הפסח מותר בהנאה (עיי"ש ברש"י) ואם ס"ל שאסור בהנאה גם לאחר הפסח לא היה בר דמים ושוב לא היה בו מעילה. *

עוד כתב בשפ"א דאם הראיה מהא דהלוקחים רשאים להנות מן הדמים לזבל קשה דנוקי המשנה שמוכרים לנכרים. וי"ל דא"כ נצטרך לומר דנמכרין קאי על גוי ומועלין קאי על ישראל דגוי לאו בר מעילה הוא, על כן איירי באותו אדם שיש אצלו מעילה יכול להנות מזה אחר שקנה, ומוכר שהא דא"כ. **

הערת מן שליט"א: * אם שרי להקדש למכור [כמו שפתח השפ"א דבריו] הרי זה בר דמים ומועלין בו אף אם אסור בהנאה, וסוגיא דלקמן כ"ט. היא משום דאין פודין לגוים ולכלבים וא"כ גם הכא אין נמכרין, עי' תוספות כ"ט: ד"ה רב אשי. **** מאחר שבלא"ה נמכרין שרי בהנאה ומועלין בלי מכירה אסור בהנאה ומיירי משתי פעולות, אין שום דוחק לאוקמי בתרי גברי.**

שאני דם דאיתקש למים דכתיב על הארץ תשפכנו כמים מה מים מותרין אף דם מותר. ויש להבין דאם ההיקש בא לומר דדם מותר בהנאה למה נקט הקרא 'על הארץ תשפכנו' דמשמע שלא יהנה מזה דאל"ה למה לשפכם על הארץ יהנה מזה. ואולי דגם מד"א זו ס"ל דדם קדשים אינו מכשיר, וילפי ליה מהא דכתיב על הארץ תשפכנו דרק דם שנשפך ואינו מתקבל בכלי מכשיר, ובזה שכתב בתורה כמים ילפי להיתר הנאה.

הערת מן שליט"א: מנין לנו לומר שאינו משקה בזה גינתו או מרְבֵּץ ביתו ונהנה.

דף כב:

והרי אבר מן החי דכתיב לא תאכל. בספר דבר יהושע כתב הא דלא קאמר 'דרחמנא אמר' כמו באינך איבעיות של הגמרא יתיישב על פי מה דאמרין במגילה (ל"א:) ומשה מפי הגבורה אמר, והללו בלשון יחיד אמורות, ומשה מפי עצמו אמר. וברש"י מבאר משה מפי הגבורה אמר - ונעשה שליח לומר, כך אמר לי הקדוש ברוך הוא, שהרי אמורין בלשון ונתתי והפקדתי ושלחתי - מי שהיכולת בידו לעשות, אבל במשנה תורה כתיב יככה ה' ידבק ה' בך - משה אמרן מאליהם תעברו על מצותיו הוא יפקיד עליכם. ומיושב דפסוק דאבר מן החי כתיב במשנה תורה משא"כ שאר הפסוקים שייך לומר בהם רחמנא אמר. ובהערות שם כתב מן שליט"א: שפתיים ישק. ולעני"ד משום שלכאורה הוא ענין רחמים ומדותיו של הקב"ה גזירות כמ"ש בברכות לגבי שילוח הקן ע"כ לא נקט רחמנא.

ועל סברת הדבר יהושע יש להקשות דמצינו בגמרא כמה פעמים לשון זה דרחמנא אמר על פסוקים במשנה תורה. בברכות (כ"ה). והיה מחניך קדוש אמר רחמנא ושם ע"ב ולא יהיה בך ערות דבר אמר רחמנא. שם מ"ז: ורחמנא אמר וצרת הכסף בידך. ולעיל בדף (ט"ז:) דאמר רחמנא רק חזק לבלתי אכל הדם [ומזה לכאוי קשה* גם לסברת מן שליט"א דעי' בחינוך מצוה קמ"ח שאיסורו גם משום אכזריות] ולקמן ע: ואמר רחמנא וזבחת פסח. וכן ביבמות (כ"ג). ואמר רחמנא כי תהיין לאיש שתי נשים. ועוד.

ובאמת עיין בילקוט שמעוני (פרשה ראה רמז תתפ"ד) כשמביא דברי הגמרא דידן גריס והרי אבר מן החי דרחמנא אמר לא תאכל הנפש.

הערת הגר"ד שליט"א: ועוד ל"ל דהדבר האסור גם לב"נ לא רצה להזכיר שם רחמנא רק בדבר האסור רק לישראל. **

הערת מן שליט"א: *אכן כן והדרנא בי גם מה"ש"י וגם מפירושי.

****שפתיים ישק**

את לא דריש כדתניא שמעון העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע וכו' פירש עד שבא רבי עקיבא ודרש. משמע מדברי הגמרא עד שבא רבי עקיבא שאז קיבל שמעון העמסוני ממנו, נמצא שחזר בו ממה שפירש, וא"כ יש להבין מה דאמר את לא דריש כדתניא, דמשמע ששמעון העמסוני הוא זה שלא דרש אתיו.

הערת הגר"ד שליט"א: מאן יימר דרבי שמעון העמסוני היה בימי ר"ע.

הערת מרן שליט"א: ומי אמר שהיה מקבל דרשת ר' עקיבא "ועד שבא" הכוונה שחידש דרשה למרות הקושי, וכבר כתבנו באגרות על הלשון "עד שבא".

והנה אי' בירושלמי ברכות פ"ט (דף סז:): נחמיה העמסוני שימש את ר"ע כ"ב שנה ולמדו אתיו וגמין וכו' אמר ליה מהו הוא ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא אמר ליה אותו ואת תורתו (ובפני משה - ת"ח). הרי לן בהדיא ששימש את ר"ע וגם שמע מר"ע את דרשתו ולכאו' גם קיבלו. וראיה לזה דאי' ביראים (סימן רלא) "ואף על גב דאיכא תנאי בב"ק דלא דריש אתיו, כר"ע קי"ל דהתם בשור שנגח קיימי ריה"ג ור"ע ושמעון העמסוני בחדא שטתא והווי להו רביס". הרי לן דהבין דגם שמעון העמסוני קאי כר"ע. (ויש להוסיף דגם נחום איש גמזו ס"ל כן בחגיגה יב.)

ולעצם הקו' י"ל (ומשמע כן ביראים) דהיה תנא אחד שהוא לא דרש אתיו וכמו שמעון העמסוני בשעת פרישתו, אבל לא שאותו תנא הוא שמעון העמסוני.

(אגב יש כאן איזה דבר מעניין בירושלמי שנחמיה (או שמעון) העמסוני למד מר"ע כ"ב שנה ענין האתיו וריביון, ור"ע עצמו אי' בגמרא חגיגה יב. שר"ע שימש את נחום איש גמזו כ"ב שנה שהיה דורש כל אתיו שבתורה. והלא דבר הוא ענין הכ"ב שנה).

הערת הגר"ד שליט"א: בלא"ה אין הירושלמי עולה בקנה אחד עם הבבלי שמשמע ששמעון העמסוני קדם לר"ע בדרישת אתיו.

דף כג:

מאי בינייהו. במנחת חינוך (מצוה תקל"א) כתב מצאתי בספר פרי חדש (יו"ד סי' ק"מ) מביא בשם הר"ש מקינן בס' כריתות דהנזרע בנחל איתן אסורים הגידולים וכתב הפר"ח טעם הזה מלא תאכל כל תועבה והרי תעבתי כו', והנה לדעתו אסורים גם בהנאה דקיי"ל כרבי אבהו כל מקום שנאמר לא תאכל כו' איסור הנאה במשמע.

ובשפתי צדיק (שופטים אות ס"ב) מקשה דאם כן הו"ל לגמרא למימר נפ"מ זו דהנזרע בנחל איתן אי אסור בהנאה הוא המחלוקת בין חזקיה לר"א.

וי"ל דהגמרא מביא פלוגתתם רק על דוגמאות המפורשות בקרא, שור הנסקל חמץ בפסח, משא"כ נחל איתן אינו מפורש בקרא אלא דהוא נכלל בכלל כל תועבה לא תאכלו לכן לא נקט ליה לגמרא. ובכלל לא תאכל כל תועבה נכלל בו הרבה איסורים שבאמת יצא מזה נפקא מינה להלכה בין ר"א לחזקיה.

הערת הגר"ד שליט"א: גם י"ל דכיון דל"ת כל תועבה כולל גם דברים המותרים בהנאה בפירוש שוב לא תאכל דהתם לכר"ע אכילה ולא הנאה, ולא כמנחת חינוך.

דף כד:

ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה בשר בחלב וכו'. ובתוספות (ד"ה אמרת ק"ו) איסור אכילה לא מצי למילף בקי"ו מערלה, כדאמר בכל הבשר (חולין קט"ו): משום דאיכא למימר חורש בשור וחמור וחוסם פרה יוכיח וכו'. יל"ע הא ודאי אלימא ליה ללמוד איסור אכילה מגז"ש ולא מקי"ו, דהא אין עונשין מן הדין, משא"כ אי ילפינן לה מגז"ש שפיר עונשין על זה. (הר"ר ישראל שידלובסקי)

עוד יש להבין בגמרא שם דחורש וחמור חוסם פרה יוכיח נקראו נעבדה בה עבירה, דהא לעיל מיניה (קט"ו). מבואר בגמרא הא דחוסם פי פרה לא נאסר התבואה באכילה משום דלא אכיל החרשה עצמה אלא הבא ממנה והחוסם והדש נמי לאו חסימה גופה קאכיל אלא מעשה הבא על ידה, משא"כ בשר בחלב שאוכל את התועבה גופה, אי"כ מה היוכיח מחורש וחמור חוסם לבשר בחלב.

דף כה.

אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך אלא לומר לך אם יש אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר וכו'. ויש להבין דלכאורה ההסתכלות צריכה להיות לפי עיני התורה אם התורה מחשיבה נפש האדם יותר ממנו אי"כ אם התורה אומרת בכל נפשך כ"ש ממנו, ומהיכ"ת יש להסתכל לפי אנשים שאין עליהם שכל התורה וממונם חביב עליהם מגופו, עד שנצרך לימוד לומר שגם כזה צריך ליתן את ממונו. ואולי י"ל דמצינו אצל יעקב אבינו (חולין צ"א). דמכאן לצדיקים שחביב עליהם ממנו יותר מגופם. הרי דם לפי התורה יש דבר כזה.

אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך. והקשה בקובץ שיעורים (אות ק"ה) דבכל נפשך אינו אלא בעי"ז, ובכל מאודך הוא בכל ל"ת שבתורה, שצריך לבזבז כל ממונו כדי שלא יעבור על ל"ת. ושמא להא לא איצטריך בכל מאדך, דמדאיצטר' קרא וחי בהם ולא שימות בהם, דאין צריך למסור נפשו, ומשמע דעד מסי"נ חייב והיינו כל ממונו. עכ"ד. ויל"ע בדבריו דהא בכל מאודך לא קאי על שאר מצות ל"ת אלא על עי"ז כמו ובכל נפשך. ומנ"ל שילפינן חיוב הוצאת ממון לכל מצות ל"ת מכאן.

הערת הגר"ד שליט"א: קדמוהו לקר"ש בקו' זו ולא על הקר"ש תלונותיו עי' ערל"נ ופשוט דילפינן דינא דצריך ליתן כל ממונו מבכל מאודך וי"ל מדכתיב בכל לבבכם ובכל נפשכם בפרשה שניה ואילו מאודך לא ש"מ דבכל ל"ת כל ממונו ואילו בעי"ז גם מסי"נ וגם ממנו.

דף כה:

ושפיכות דמים גופיה מנלן סברא הוא כי ההוא וכו' מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. וברש"י מפרש אין זו דומה לשאר עבירות, דמכל מקום יש כאן אבוד נפש, והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית,

הערות במסכת פסחים

ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה. ויש להבין דלכא' סברא הוא גם בלי שיש כאן "עבירה נעשית" דלכא' גם במי שאנסוהו למסור ממון חבירו ואם לא נקח ממנו (דהיינו אונס ממון) אסור ליתן, ואם נתן הוי רשע (עי' חו"מ סימן שפ"ח ס"ב ובביאור הגר"א סק"ח) והיינו שכלפי גוף חבירו או חפצי חבירו נימאס ברא זו מאי חזית וא"כ למה נקט רש"י שכל הענין כאן משום דיש כאן איבוד נשמה ועבירה נעשית.

הערות הגר"ד שליט"א: גם שם עבירה (דגול) נעשית והממון הופסד. ועיין.

דף כו.

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה יושב בצלו של היכל ודורש כל היום כולו והא הכא דלא אפשר ומכוין ושרי. בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן ל"ב) מקשה לשיטת הרשב"א (נדרים ט"ו) דס"ל דגם בדאיכא הנאת גוף בהדי מצוה אי לא אפשר באופן אחר אמרינן מצות לאו להנות ניתנו א"כ הכא דלא היה לריב"ז מקום אחר דהא קרי ל"י לא אפשר א"כ נימא מל"י ואינו הנאה כלל ומצות ת"ת כנגד כולם, עיי"ש. וי"ל בתרי אנפי. א' דכתב האבני נזר (ר"ה כ"ח מכתבי התלמידים) דהא דהתיר הרשב"א הנאת הגוף הוא דוקא כשמתכוון לשם מצוה אבל כשמתכוון לשם הנאה מודה הרשב"א דלא אמרינן מל"י. וא"כ הכא נקט הגמרא דהוי "מכוין" והיינו אף אם נהנה מזה שיושב עכשיו בצל הגם שהוא לצורך מצוה מקרי מכוין, וא"כ מדין מל"י היה אסור. ב' דמה דאמרינן דמצות לאו להנות ניתנו היינו ומותר בהנאה היינו ממצוה שבו גופא יש הנאה כגון הנודר מן המעיין מותר טבילה של מצוה וגם בימות החמה (אילולי שנהנה לאחר קיום המצוה ע"י מאירי ר"ה כח). והיינו שבעשיית המצוה עצמו יש בו גם הנאה התירו את הנאה, אבל הכא אינו נהנה מעשיית המצוה (לומר האם מותר להנות מהתורה) אלא הנידון אי מותר לקיים את המצוה שבו בזמן נהנה ממשהו אחר שיושב בצל, נמצא שההנאה אינו קשור למצוה עצמו ובה בודאי לכו"ע ל"א מל"י.

הערות הגר"ד שליט"א: יל"ע בטבילה מהו המטהר הישיבה במים או העליה מן המים. (באמת עיין בשו"ת כוכב מיעקב סימן פ"ז שכתב להוכיח כדברי הכ"מ שרק בעלייתו מן המים נטהר, מדברי הר"ן שכתב דלכן ל"א מל"י בהנאת הגוף בהדי מצוה וראייתו מנודר מן המעיין שאינו טובל בימות החמה ולכא' מה הראיה דילמא הטעם כמו שכתב המאירי שנהנה אחר עשיית המצוה בעודו במים אלא ע"כ כהכ"מ דלא נטהר עד שעלה מן המים והעליה חלק מהמצוה ובהעליה אין דרך לשהות).

והא הכא דלא אפשר ומכוין ושרי. וברש"י דלא אפשר מלדרוש לרבים הלכות החג. משמע מפירושו דדוקא משום שהדרשה היא מהלכות החג, וחייב לאומרה מדין שואלין ודורשין בה"ל החג, להכי חשיב לא אפשר, אבל אילו היה זה סתם דרשה בעלמא אזי אע"פ שאין לו מקום אחר שיחזיק את כל הקהל, לא חשיב לא אפשר, שהרי יכול למנוע עצמו מלדרוש. * ברם מריהטת הסוגיא משמע דגם פעולה שאדם יכול להסתדר בלעדיה, מ"מ אם אינו יכול לעשות את מבוקשו רק ע"י פעולה זו, הרי"ז בגדר לא אפשר, כגון גרירת ספסל, אף אם הוא יכול להסתדר בלא הספסל, נחשב הדבר כאי אפשר אע"פ שיכול לא לגוררו, דכן מוכח מהא דמחשיבה הגמ' עגלה ערופה שהכניסה לרבקה כדי שתניק ותדוש ללא אפשר, ולכאורה הרי הוא יכול להפסיק את הדישה ולהוציא את האם שתניק בחוץ, אלא שמעינן מהא דכיון שכעת רצונו שהאם תדוש, ובשעת הדישה א"א שתניק א"כ גם תידוש, הרי"ז בגדר לא אפשר. ומעתה יש לתמוה על פירוש רש"י הנ"ל דמשמע דהוי לא אפשר רק משום שחייב לדרוש בהלכות החג, הא בלא"ה נמי הוי לא אפשר ועי'. (הר"ר ישראל שידלובסקי)

הערות הגר"ד שליט"א: אין שום משמעות אלא הסבר פשוט למה נצרך שטח גדול וכיון שהיה הלכות חג באו כולם. וז"פ

מעילה הוא דליכא וכו'. בתוספות הקשו מסוכה (נ"ג). דמבואר דאשה בוררת חיטים לאור של בית השואבה וכו'. ובספר דף על הדף כתב בזה רבי מרדכי יהודה קליין שיחי' שיש לציין להילכתא גבירתא לתפארת ישראל סוף פרק ה' דסוכה שמתרץ די"ל דאסור רק בתשמיש שהוא סמוך לנר דהוא בזוי לא במרוחק ממנו הרבה וכחילוק שהביא הרא"ש בשבת פ"ב לענין תשמיש עראי גנאי אצל נר חנוכה. (ויש להקשות ע"ז שכותל ההיכל ה' גבוה וא"כ ההנאה ג"כ היתה מרוחק ולמה אסור, גם צ"ע מה השיעור של קרוב ורחוק). עיי"כ.

אי משום הא לא איריא, דכוונתו רחוק וקרוב הוא היכא שניכר שהוא משתמש לאורו, וא"כ גם בהיכל שישבו ליד הכותל של ההיכל ניכר שנהנה ממנו. אבל הא קשיא דהיכן מצינו במעילה (או איסור מעילה) הבדל בין אם הוא סמוך לנר או לא דמעילה אינו ענין לביזוי מצוה כמו נ"ח, והאיסור הוא האם הוא נהנה ממנו או לא ולא תלוי אם ניכר או לא.

הערות מרן שליט"א: בסתירת הסוגיות של לא ידליק את הנר באיסור"ל ואין מעילה בהנאה מאור כתבו אחרונים לחדש חילוק זה בנר שכבר הודלק (אך בלי הראיה מנר חנוכה שאינו ענין לזה).

דף כז:

אלא עצים דאיסורא לרבנן היכי משכחת להו וכו' בשרשיפא. בפרי מגדים (סימן תמ"ה מ"ז סק"ד) כתב "פעם אחת הלכתי לטייל בחול המועד פסח, באתי לרחיים היו מונחים שם שקים מלאים חמץ מאלצ"יין וחטים לתותים של עכו"ם, ורצו לישב עליהם כעין שרשיפא, אמרתי צ"ע, כי חמץ עכו"ם אסור בהנאה, ובפסחים כ"ז: עצים דאיסורא בשרשיפא כו', וביצה אין סומכין כרעי המטה, הא לאו הכי שרי, אף אם י"ל מוקצה אסור בהנאה, מוקצה כזה לא אסור שם. מה שאין כן בחמץ כהאי גוונא דהוה מן התורה, וודאי הנאה חשוב ואסור לישב עליהן עכ"ד.

ויל"ד בדבריו דכתב רש"י בשרשיפא "כסא לישב עליו או להדום רגליו דהנאתן כשהן בעין" ודייק רש"י לכתוב כן ולא כתב אם השתמש בעצים לישב עליהן, דדוקא כשהנאתן כדרך אז אסור לרבנן (ורוב עצים להסקה) משא"כ בנידן דהפמ"ג דלא הוי כדרך כלל מותר להנות, ולא נחשב שנהנה מהחמץ.

הערות במסכת פסחים

ועיין בפרי מגדים (סימן קע"א א"א סק"א) שאי לאו משום ביזוי אוכלין היה מותר לזרוק בפני חתן וכלה פירות מערלה וכלאי הכרם משום שאינה נהנה מגוף הפרי.
וכן יל"ע בפרי חדש (סימן תס"ז ס"ט) דאסור ליהנות ממראה נוי שנעשה ע"י חמץ, דכמו שבמעילה אמרינן קול ומראה וריח אין בו משום מעילה אבל איסורא איכא, כן הכא.

כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל. וברש"י ואע"ג דאמרינן לרבי יהודה אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, מיהא קולא היא במי שהוא רוצה לצאת בשיירא שזקוק לבער וכשאין עצים לשורפו יהא יושב ובטל. ויש להבין ד"ל דשעת ביעורו היינו הזמן שאח"כ כבר לא יוכל לבער, וא"כ אצל מי שנוסע בשיירא ומוטל עליו עכשיו לבער הוי אצלו כשעת ביעורו שאז גם ר"י מודה דהשבתתו בכל דבר.

דף כח.

חזר רבי יהודה ודנו דין אחר, נותר ישנו בבל תותירו וחמץ בבל תותירו, מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה וכו'. יל"ע אמאי לא קאמרי ליה 'מן יוכיח', דהא אף במן נאמר 'איש אל יותר ממנו עד בוקר' (שמות טז, יט), ואפ"ה לא היה חייב שריפה, ואע"ג דהוי דוחה מה למן שלא נאסר בהנאה, מ"מ דין חדש לא הוי, דכתבו התוס' דקרי ליה דין חדש הואיל ואין צריך לאיסור אכילה והנאה.

וי"ל דשאני מן דהיה לחם מן השמים שלא שייך בו שריפה. אך עדיין יוקשה לפי השיטות דהמן היה נהפך לממשות אוכל לפי מחשבת האדם והיה צריך אפיה ובישול כממשות אוכל, ולכאוי לפי"ז כמו"כ היה שייך בו גם שריפה כממשות אוכל.
ועוד י"ל דכיון שהמן שנותר יבאש וירום תולעים, שוב לא היה ראוי לאכילה כלל ואפ"י לא לאכילת כלב ולהכי אינו חייב שריפה [דאילו היה ראוי עדיין עכ"פ לאכילת כלב, היה חייב שריפה, כמו דמצינו לענין חמץ (טו, ב) שפת שעניפה אם ראוי לאכילת כלב חייבת בשריפה] וע"י. (הר"ר ישראל שידלובסקי)
ול"נ לתרץ עוד דלא רצה להביא הוכחה ממה שנצטוו לפני מתן תורה.

הערת הגר"ד שליט"א: לא ילפינן דורות משעה, וגם היה נמס שלא שייך בו שריפה [לכאורה זה דוקא במן שהיה בחוץ כדכתיב וחס השמש ונמס אבל אלו שהביאו לתוך ביתם בודאי שלא נמס גם למחרת] **ושלישית יל"ע אי מי שהותיר מן "לקה" ככל ל"ת, פשיטא דלא ולו יצויר דאכל מן הנותר האם היה איסור פשיטא דלא א"כ מאי מן יוכיח (אולם ע"י להלן דהוי בכלל ל"ת כל תועבה וצ"ע).**

חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור. וברש"י (ד"ה בעי פירור) כתב שמא תפגע בו ספינה ותטלנו ולא אדעתייהו. בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' נח אות ד) דלכאורה יש להקשות מדוע כתב רש"י דהטעם הוא משום דלאו אדעתייהו, תיפוק ליה דמשום דאפשר ליטלנו לא הוי השבתה, אלא מכאן מוכח דס"ל לרש"י דודאי הוי השבתה אף דאפשר לילך למקום שהטילו ולהוציאו משם, והטעם דהיות ואין דרך בני אדם לעשות כן שפיר חשיב השבתה ואבוד מכל אדם, אלא כל החשש הוא שמא ימצאנו אדם שאינו יודע שהוא חמץ ויאכלנו וע"כ בעי פירור, עיין שם.
ובאמת עיין בשפת אמת שנתקשה בדברי רש"י וכתב ולולי דבריו ה"י נראה לפרש הטעם דכיון דיכול לבוא לידי אדם לא מיקרי ביעור מן העולם ולכך צריך פירור שלא ישאר בו ממש.

חמץ וכו' שעבר עליו הפסח וכו' ושל ישראל אסור בהנאה וכו'. השפת אמת מקשה מדוע לא נימא דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח יהיה אסור מדאורייתא משום לא תאכל כל תועבה. וכן הקשה במנ"ח (סוף מצוה תס"ט) וכתב בשפת אמת לחדש חילוק בענין האיסור דלא תאכל כל תועבה, דהיכא שהתועבה לא נעשתה בגוף תיקון המאכל, כמו בשר בחלב או צורם אוזן אין איסור דלא תאכל כל תועבה וכו' עכ"ד. וכן תירץ בערוך לנר יבמות קכ"ב.

אולם עיין בתוספות חולין (קט"ו. ד"ה חורש) שמקשה דיהא בישול בשבת אסור לאכול משום תועבה, ומתרץ דהיינו טעמא משום דבבשר בחלב הבישול ניכר אבל מעשה שבת אין ניכר שנעשה בשבת. א"כ לפי"ז גם חמץ בפסח אינו ניכר שנעשה בו האיסור ולכן לא נאסר. ופלא שלא הזכירו את דברי התוספות.

[וכן יל"ע בדברי רבינו האמרי אמת זצ"ל במכתבי תורה קמ"א בהא דלא הביאו לחה"פ ממן דהא במן כתיב אל יותר ממנו עד בוקר ולא הוי ליה ממקשה ישראל דהגם שאינו מפורש איסור באכילה בהותירו נראה לי דהוא בכלל ל"ת כל תועבה. (ובס' דף על הדף כאן מקשה מדברי השפ"א דהא לא נעשה האיסור בגוף תיקון המאכל – ולא קשה דאטו גברא אגברא קא רמית ויש עוד תירוצים באחריו על קו' השפ"א מחמץ) ובשו"ת חדות יעקב סימן כ"ז מעיר מתוספות הנ"ל דצריך שיהא ניכר. ומתרץ דבאמת במן שנותר היה ניכר דכתיב וירם תולעים ויבאש. ואין לזה הבנה דאין זה נקרא "ניכר" האיסור שנעשה, ועוד דאם ישנו כבר תולעים בלא"ה אי אפשר לאכול בלי איסורו של לא תותירו ואי מיירי לפני שנתלעו ואחר זמנו של בוקר שוב אינו ניכר].

ר' יוסי הגלילי אומר תמה על עצמן האיך חמץ אסור בהנאה. בספר דבר יהושע כתב דלכאורה נראה דאף ריה"ג לא קאמר אלא דמותר להסיקו תחת תבשילו אבל שאר הנאה לא דהא אמרה תורה תשבתו וצ"ע וחיפוש במפרשים.
והוא תוספות מפורשת לקמן ע"ב ד"ה ר"ש שכתב "וכן לריה"ג דשרי חמץ להסיקו תחת תבשילו" הרי דגם לריה"ג הוא דוקא להסיקו תחת תבשילו וכ"כ בחזו"א (סימן קכ"ד לדף כ"ט:) בדברי התוספות, וכן בחת"ס לקמן ל"ג: דעליו לקיים מצות תשבתו.

דף כט.

רבי נחוניא היא. ובתוספות (ד"ה רבי) הקשה ריב"א אמאי פטורין הכא מקרבן מעילה משום דקלבדר"מ הא אמר בהמצניע וכו' ותיירץ כיון דפטור מקרבן וחומש פטור נמי מקרבן שאין אשם מעילות בא אלא כשיש קרבן וחומש. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה ח"ב סימן קי"ט) נשאל מהא דנדה (מ"ו): שצריכים קרא לפטור קטן שהוא מופלא הסמוך לאיש מקרבן מעילה אם נהנה ממה שהקדיש, ולכאוי' לדעת תוספות שאם אין קרבן וחומש אין קרבן למה צריך קרא הלא קטן פטור מלשלם גם לאחר שיגדיל. וכתב והשבתי תיכף דהכא יש קרבן רק דקלב"מ ממילא פטור גם על הקרבן ג"כ משא"כ התם דלא דנין רק לענין קרבן שיתחייב לפי שמעל א"כ הא דמתחייב אף שאין כאן קרבן כלל עכ"ד. ואינו מובן כ"כ תירוצו דהא תוספות נקט כלל דכל היכא שאין קרבן וחומש (מאיזה טעם שהוא) פטור גם מקרבן.

ונראה ליישב באופן אחר דאה"נ בהו"א של הגמרא דס"ל לחייב קרבן מעילה במופלא הסמוך לאיש לפי שמצינו שהשוה הכתוב הקטן כגדול וכו' היינו מחייבים את הקטן גם קרבן וחומש דשאני מעילה משאר גזל, ולמסקנא שם דאינו חייב קרבן מעילה גם קרבן וחומש פטור.

דף כט:

תוד"ה רב אשי. ומכאן מוכיח ר"י דהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה וכו' וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף. והקשה בשאגת אריה (סימן פ"א וע"ע בגליוני הש"ס כאן ובחזו"א קי"ח ז') מהא דר"פ איזהו נשך (ס"א): אמר לא תגנובו דכתב רחמנא ל"ל לכדתניא לא תגנובו ע"מ למיקט לא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל ומשמע אפי' בגונב ע"מ להחזיר לו הגניבה בעצמה דלמיקט הכי הוא וע"מ לשלם תשלומי כפל אפי' עובר על לאו דלא תגנובו והרי לאו דגניבה ה"ל כלאו הניתק לעשה הואיל ואיתיה בתשלומין וא"כ מה שנה מלאו דלא יראה.

ו"ל בפשיטות דשאני לאו של לא תגנוב ע"מ למיקט וכדומה אף שהוא ניתק לעשה אולם בשעה שגנובו אינו רוצה להחזירו כי הרי הוא רוצה להקניטו או לשלם כפל והיינו שכל הפעולה שלו הוא לאיזה זמן לא להחזירו ואז אין ברצונו לקיים את העשה על כן הוא עובר בלאו, משא"כ חמץ בפסח שרוצה לבערו מיד ואין לו ענין או עיכוב לא לבערו ומשהה כדי לבערו אז מותר. ואה"נ אם יהיה לו עיכוב או אין רצון לבער יעבור וכן ראיתי בספר מאמר מרדכי (סימן מ"ז) שכתב דהרמב"ם (פ"א מחו"מ ה"ג) כתב דהקונה חמץ בפסח לוקה, והקשה המל"מ שם דהוי לאו הניתק לעשה ולמה לוקה, ומתוך דהרמב"ם איירי שקנה ביו"ט ואז אינו יכול לבערו וא"כ לא הוי אז הניתק לעשה ותוספות דס"ל שהמשהה חמץ כדי לבערו אינו עובר מיירי בחוה"מ שיש לו את האפשרות לבער.

דף לא:

חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער. אמר רב חסדא וצריך שיבטל בלבו. בשו"ת אבני נזר (חו"מ סימן קי"ז) כתב "וראיתי להרמב"ן עה"ת [שמות י"ב י"ט] דברים נעלמים ממני. שכתב הטעם במפולת מחמת שהוא אבוד ממנו ומכל אדם. ותמיהני דא"כ למה צריך שיבטל בלבו וגם מה מועיל ביטול כיון שאינו שלו. ועיקר סברתו תמוהה שיחשב אבוד ממנו בגל שלשה טפחים" וכן הקשה בחזו"א (או"ח סימן קי"ד סק"ו). ונראה ליישב דברי הרמב"ן וחדא קו' מתרצת את חברתה וזה לשונו "שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. אף בבתי נמי מותר. ומוציא נמי חמץ שנפלה עליו מפולת גדולה שאין בידו לפקח הגל, והוא אבוד ממנו ומכל אדם שהוא מותר, דלא קרינא ביה שלך", והוא דלא כתב הרמב"ן ג' טפחים המבואר במשנה, והוסיף שאין בידו לפקח הגל והוסיף תנאי (ואין זה טעם) שהוא אבוד ממנו ומכל אדם אז ממעטינן מלך. והוא דהרמב"ן לא איירי ממפולת דמשנה ולא בא לפרש טעם המשנה אלא בא לחומר דין דמפולת גדולה שהוא יותר מג"ט שבאמת אי אפשר לפקח את הגל מתוך גודלה והוא אבוד ממנו ומכל אדם אז באמת אין צריך ביטול. משא"כ מפולת דמשנה אין זה מטעם זה. וכן נראה מדברי המגן אברהם (סימן תל"ז סק"ז) דמחלק בין מפולת של ג"ט למפולת גדולה עיי"ש.

דף לג:

פת זריק ליה בין העצים. וברש"י דכי זרק ליה ממאיסא ותו לא אתי למיכליה. יל"ע מהא דא"י בברכות נ: דאין זורקין את הפת אע"פ שלא ממאיס כמבואר שם בתוספות וטעם הדבר משום ביזוי אוכלין ומהאי טעמא כתב בפרי מגדים (סימן קע"א א"א סק"א) שגם מאכלים שאסורים בהנאה כפירות דכלאי הכרם אסור לזורקם משום ביזוי אוכלין (לא משום הפסד אוכלין) וא"כ למה מותר כאן לעשות כן.

דף לד.

אמר רבי אבין בר רב אחא א"ר יצחק, אבא שאול גבל של בית רבי היה והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה טמאה ללוש בהן עיסה בטהרה.

פרש"י (ד"ה ללוש) וז"ל ללוש בהן עיסה בטהרה, כלומר אע"פ שרבי אוכל חולין בטהרה היה, לא חייש דילמא נגעי הני חטים טמאים בעיסה דבטלו להו מתורת אוכל ולא מטמאו', וראה בספר מנחם משיב נפש שפירש כוונת רש"י, דהכא ליכא למיחש לתקלה שמא יאכלנו כמו דחיישנן בפת ובשמן של תרומה שנטמאת, דהא אפילו בבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה, וע"כ דהחשש הוא רק שמא תטמא העיסה, דזה אינו חטא אלא קפיידא בעלמא. [ועל זה סיים רש"י דלא חיישנן לטומאה הואיל והיו שלוקים ומאוסים כדמוקי לה בגמ', ובטל מהם שם אוכל ואינם מטמאין (וע"ע חזו"א (דמאי סי' טו סק"א ד"ה ועל דבר) שביאר כוונת רש"י באופן אחר אמאי בטלו לבו מתורת אוכל)].

אלא דיל"ע בדבריו, היאך רבי עצמו לא חשש לתקלה של אכילה וכי החזיק עצמו בתורת צדיק שאין הקב"ה מביא תקלה על ידן, ואף אי נימא דאבא שאול עבד כן שלא על דעת רבי, והוא ודאי החזיק את רבי לצדיק גמור שאין בא תקלה על ידו, מ"מ

הערות במסכת פסחים

אכתי תקשי אמאי לא חשש אבא שאול שאדם אחר מביתו של רבי יכשל באכילתם, ודוחק לומר דידע אבא שאול דאף אחד מלבד רבי לא יאכל מהחמין שהוחמו בעצים, ושפיר הי יכול רש"י לפרש דהתקלה היא מחשש אכילה. (הר"ר ישראל שידלובסקי)

תנן שתילי תרומות שנטמאו ושתלן, טהורים מלטמא ואסורין מלאכול וכו'. אמר רבה מאי אסורין, אסורין לזרים, ומאי קמ"ל גידולי תרומה תרומה, תנינא גידולי תרומה תרומה, וכי תימא גידולי גידולין ומאי קמ"ל בדבר שאין זרעו כלה וכו'. פרש"י בד"ה וכי תימא, שהאיסור עצמו שהרחיב נחשב גידולין, כגון העלין הראשונים של הכרוב שהולכין ומרחיבין, וגידולי גידולין היינו עלין ובצלים חדשים שנוספו על עלי האיסור. ויל"ע לפירושו דהניחא בדבר שאין זרעו כלה דשייך גידולין וגידולי גידולין, אבל בדבר שזרעו כלה היאך שייך גידולין, הא הכל הוי גידולי גידולין, שהרי האיסור עצמו כלה והכל הוי עלין חדשים. [ובשלמא לפי התוס' (ד"ה גידולי) ניחא דכל שנזרע רק פעם אחת הוי גידולין בין בזרעו כלה ובין באין זרעו כלה, אך לפרש"י קשה].

וכי תימא דבזרעו כלה מודה רש"י לפי התוס', א"כ למה פליג עליו באין זרעו כלה. ועוד דאם מודה לפירוש התוס' בזרעו כלה, וחולק עליו באין זרעו כלה, צ"ע מאי שנא העלין החדשים שבזרעו כלה נחשבים לגידולין [בפעם הא' שזרעם], ובאין זרעו כלה נחשבים לגידולי גידולין ועי'. (הר"ר ישראל שידלובסקי)

הערת מרן שליט"א: בזרעו כלה מודה רש"י לתוספות מטעם כי כך דרך זריעתו.

היסח הדעת ר"י אמר פסול טומאה ור"ל אמר פסול הגוף, אי אמרת בשלמא פסול טומאה הוי משום הכי בעי עיבור צורה שמא יבוא אליהו ויטהרנו אלא אי אמרת פסול הגוף למ"ל עיבור צורה. ויל"ד באם יהיה פסול היסח הדעת בערש"ק או יו"ט שאז כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערש"ק ולא בעיו"ט אם גם למד"א פסול טומאה לא יוצרך עיבור צורה ויהא מותר לשרוף מיד. דהא כתב השפ"א לעיל (יב). לגבי נותר דפשיטא שאם אינו יכול לאכלו צריך לבערו כדי שלא יותירו ממנו עד בוקר אף שלא ראיתי זה מפורש מ"מ ודאי כן הוא. וא"כ הוא הדין הכא דכיון שלא יבוא אליהו הנביא ושוב יבוא לידי שריפה יהא מותר כבר לשרוף עכשיו.

[בשו"ת מחזה אברהם ח"א סימן קל"ח כתב דשמא יבוא אליהו אין הכונה שיבוא אליהו דייקא ויטהר רק הכונה שאפשר דכלפי שמיא גליא דטהורה הוא למה לשורפו. אולם מדברי השפ"א הנ"ל נראה דאי רק מהאי טעמא היה מותר לשרוף כיון דבלא"ה לא נוכל לאכול אין איסור לשורפו מיד].

הערת הגר"ד שליט"א: אליהו יבא ויטהרנו א"צ להיות בעת הגאולה אלא כמו שנתגלה לגדולי דורות שעברו עתנ"ד"א וכי"ב וזה יכול להיות גם בערש"ק. אולם לעיל י"ג. לא משמע כן דתני דיי"ד שחל בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תלויות וטהורות וכו' אמר להם לדבריכם אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו ויטהרם אמרו לו כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות וכו'.

הערת מרן שליט"א: אמנם צריך להבין מאחר שלברר עובדות אינו בכלל "לא בשמים היא" כמו שכתב בברכי יוסף (או"ח סימן ל"ב) ואליהו נאמן, א"כ למה לא נמנע מלשורפם? וכן יש להקשות כמו שהיו עובדות אצל רבותינו תלמידי בעש"ט שביררו ברוח קדשם ספיקות, והרי פשוט לנו [עכ"פ בקהילתנו] שתנאים ואמוראים לא פחתו בהרגשתם בזה, א"כ לעולם לא נשרוף שמא יבוא גילוי בדרך זו, ועוד טפי קשה למבואר בכר"פ דדוקא "בעתה" לא בא בע"ש ועיר"ט, א"כ נחוש "לאחישנה" וצ"ל דדוקא גאולה ההכרחית צריך להביא בחשבון לענין זה, וצ"ת.